

- c) Helyesírási hibák.
d) A nyelvhelyesség (nyelvtani) és stílusbeli hibák és sa-
játságok megbeszélése.
3. A növendékek kijavítják hibáikat.

Lemle Rezső.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Magyar nyelv.

A kihagyásos- és a többtagú mondatrészes mondat.

I. osztály.

Óravázlat.

I. Számonkérés.

1. Tompa Mihály: Lófő.
2. Írásbeli: Egy csodás álmom.

II. Ráhangolás.

Példamondatok gyűjtése közös fogalmazással. Tárgy: Látogatás az asztalosműhelyben. A fogalmazvány a következő:

Jó reggelt. Adjon Isten! Az asztalos gyalul, fűrészrel és vés. A mester, a segéd meg az inas szorgalmasan dolgozik. Asztalt, széket, szekrényt készítenek. Gyaluval, fűrészrel vagy véssóvel dolgoznak. A becsületes és szorgalmas iparost pártolják.

III. Célkitűzés.

A fogalmazvány mondatainak megvizsgálása.

IV. Tárgyalás.

1. Tartalmi és alaki elemzés.
2. A nyelvtani szabály megállapítása.
3. Begyakorlás.

V. Összefoglalás.

Házi írásbeli feladat: *A mi tantermünk; Az én tolltartóm.*

Tanítás.

I. Számonkérés.

1. Milyen érdekes költeménnyel ismerkedtünk meg legutóbb, B.? (Tompa Mihálynak *Lófő* című költeményével.) Ki a történet főszereplője, F? (Egy lófejű sárkány.) Hol garázdálkodott a lófejű szörnyeteg, S? (A regényes Felvidéken, a csodálatos aggteleki cseppkőbarlang vidékén.) Mivel tartotta rettegésben az egész vidéket, K? (Földalatti barlangjából ki-kibujt, s kiitta a kutak, források és folyók vizét, az embereket a szom-

júság gyötörte, a malmok zsilipje kiszáradt, az útjába kerülőket széttépte.) Ki mentette meg a népet a veszedelmes szörnytől, V.? (Egy szentéletű zarándok.) Hogyan, D.? (Átutazott a veszedelmes vidéken, s amikor a nagy meleg miatt szomjúság gyötörte, nem tudott vízhez jutni. Zúgolódva ballagott tovább, de egyszer csak egy asszony, szaladt elébe, és arra kérte, hogy keresztelje meg haldokló gyermekét. A szent ember nem teljesíthette a kérést, mert a kutak, a források és a patakok teljesen kiszáradtak, s nem tudott vízhez jutni. Erre a zarándok haragjában megátkozta a lófejű sárkányt. Mikor barlangjában hevert, rászakadt a hegy, és elzárta a barlang nyílását. Kínjában olyan erővel fújta ki szájából a vizet, hogy a hegyoldalon nyílás támadt. Ezt a nyílást ma is Lófőnek hívják, s minden délben zúgva folyik ki belőle a víz. A nép azt tartja, hogy a sárkány fújja mérgében a vizet.) Hány részre tagoltuk a költeményt, H.? (Háromra: 1. a lófejű sárkány garázdálkodása; 2. a zarándok megátkozása; 3. azóta fújja a sziklából a vizet.) Sorold el a történet csodás részeit, L.! (A lófejű sárkány garázdálkodása, a zarándok átka megfogta, a sárkány fújja a vizet a barlangból.) Nevezd meg a való részeket, Z.! (A regényes Felvidék, az aggteleki és a szilicei cseppkőbarlang, a déltájban zuhogó forrás.) Hogyan nevezzük az efféle olvasmányt, G.? (A csodás és való részeket tartalmazó olvasmányt mondanak nevezzük.) Mit jegyeztünk meg költeményünk írójáról, D.? (Tompa Mihály a Felvidéken élt, református pap volt, összegegyűjtötte a nép ajkán élő mondákat és versbe foglalta.)

2. Mi a címe házi fogalmazványunknak, A.? (Egy csodás álmom.) [A füzetek megtekintése.] Hallgassuk meg S. fogalmazását!

Egy csodás álmom:

Nem régen álmomban egy csodás álmom volt. Házunkból kiléptem, és olyan térre jutottam, ahol az emberek repültek. Én is elkezdtem karjaimmal csapkodni, s a magsba emelkedtem. Sokáig szálltam. Mikor a földre jutottam, egy tehenet pillantottam meg a közelben. Mikor meglátott, fel akart lökni. El akartam szaladni, de nem tudtam egy lépést se tenni. Mikor a tehén hozzám ért, félelmemben fölbredtem.

(S. J.)

Jól megértettük S. írását, L.? (Jól meg lehetett érteni, mert nem összevisszaságban, hanem helyes sorrendben írta le álmát.) Találunk-e benne fölösleges részeket, P.? (Nem vettem észre fölösleges mondatokat.) Mit kíván mondani, K.? (Az első mondat nem helyes, mert azt írta, hogy álmában álmot látott.) Igazad van. Helyesbítsd első mondatodat! (Nem régen csodás álmom volt.) Mit vett észre Z.? (Több mondata *mikor*-ral kezdődik. Ennek a szónak háromszoros ismétlése nem szép.) Jól mondtad! Mielőtt beírjátok a fogalmazványt a munkanaplóba, meg kell vizsgálni, nincs-e benne dőcögő ismétlés. Egyébként S. derék munkát végzett. De térjünk át új munkánkra!

II. Ráhangelés.

Azt hiszem, mindnyájan láttatok már asztalosműhelyt. Menjünk most gondolatban egy asztalosműhelybe, és számoljunk be írásban tapasztalatainkról! Én kérdezek, ti pedig feleltek. A táblához megy L.! [A táblához rendelt tanuló a táblán, a többi a munkanaplóban dolgozik. A feleleteket szükség esetén kiegészítő kérdésekkel irányítjuk.] Hogyan köszönünk, amikor belépünk a műhelybe? (*Jó reggelt.*) Hogyan viszonyozza a mester a köszönést? (*Adjon Isten!*) Lássuk, milyen munka folyik a műhelyben! Mit csinál az asztalos? (*Az asztalos gyalul, fűrészsel és vés.*) Csak a mester dolgozik? (A segéd és az inas is.) Ki dolgozik tehát szorgalmasan? (*A mester, a segéd meg az inas szorgalmasan dolgozik.*) Mit készítenek? (*Asztalt, széket, szekrényt készítenek.*) Mivel dolgoznak? (*Gyaluval, fűrészsel vagy vésővel dolgoznak.*) Pártolják-e a megbízhatatlan, hanyag iparost? (Nem pártolják.) Melyik iparost pártolják? (*A becsületes és szorgalmas iparost pártolják.*) Elég! Olvasd el fogalmazványunkat, K.! (—) Jól hangzott? (Jól hangzott, mert mondatai jók, és egymással összefüggnek, sehol nincs fölösleges ismétlés.)

III. Célkitűzés.

Vizsgáljuk meg kis fogalmazványunk mondatait, mert igen érdekes sajátosságokat fedezhetünk fel bennük!

IV. Tárgyalás.

1. Tartalmi és alaki vizsgálat.

Olvasd el az első mondatot, M.! (Jó reggelt.) Mit állítunk? (A próbálkozások között akad helyes felelet: *Kívánok.*) Miféle mondatrész ez? (Állítmány.) Ki kíván? (Én.) Ez milyen mondatrész? (Alany.) Mit kíván? (Reggelt.) Mi ennek a mondatrésznek a neve? (Tárgy.) Milyen reggelt? (*Jó reggelt.*) Hogyan neveztük ezt a mondatrészt? (Jelzőnek.) Milyen mondatrészeket találtunk ebben a mondatban, K.? (Állítmányt, alanyt, tárgyat és jelzőt.) Tehát milyen mondattal van dolgunk? (Bővített mondattal.) A valóságban hány részből áll ez a mondat, H.? (Két részből: tárgyból és jelzőből.) Hol az állítmány és az alany? (Hiányzik.) Értelmetlenné teszi-e ezt a mondatot az állítmány és az alany hiánya? (Nem.) Hogyan lehetséges ez? [Sokan észreveszik, hogy bár hiányzik a két főrész, mégis érezzük jelenlétüket, ismerjük jelentésüket.] Se ki nem mondtuk, se ki nem írtuk, *kihagytuk* az állítmányt és az alanyt, mert önkénytelenül hozzágondoljuk őket. Egyszerűen *kihagytuk* a mondat főszékeit, mert nem érezzük hiányukat. Mit szólnátok, ha valaki így köszönne: Én jó reggelt kívánok. [Megállapítják, hogy az *én* mindenképpen fölösleges, a *kívánok* azonban mondható.] — Elemezd a következő mondatot, P.! (Adjon Isten!) Mit állítunk? (Adjon. Ez az állítmány.) Ki ad-

jon? (Isten. Ez az alany.) Mit kérdezhetünk még? (Mit adjon Isten? Jó reggelt. Ez a tárgy és a jelző.) Mit *hagytunk* ki ebből a mondatból? (Kihagytuk a tárgyat meg a jelzőt, mert úgyis hozzágondoljuk őket, mikor a köszönést viszonzozzuk.) Miben hasonlít ez a mondat az előzőhöz, L.? (Az első mondatból kihagytuk az állítmányt meg az alanyt, a másodikból a tárgyat meg a jelzőt. Ezt azért lehetett megtenni, mert a mondatok így is értelmesek.) [Az elemzést fokozatosan a tanulóknak engedjük át.]

Beszélgj a következő mondatról, B.! (Az asztalos gyalul, fűrészrel és vés. Mit állítunk? Gyalul, fűrészrel és vés. Ez az állítmány.) Hány állítmány van itt? (Három.) Folytasd! (Ki gyalul, fűrészrel és vés? Az asztalos. Ez az alany.) Hasonlítsuk össze ezt a mondatot az előző két mondattal! (Az előző mondatokban kihagytunk mondatrészeket, ebben pedig három állítmány van.) Mit vesztek észre a *többtagú* állítmány írásában? G.! (A többtagú állítmányt vesszővel választjuk el egymástól, de az *és* kötőszó előtt nincs vessző.) — A továbbiakat úgy elemezzük, hogy én ne szóljak bele! Halljuk D.-t! (A mester, a segéd meg az inas szorgalmasan dolgozik. Mit állítunk? Dolgozik. Ez az állítmány. Ki dolgozik? A mester, a segéd meg az inas. Ez az alany. Az alany háromtagú. Hogyan dolgozik a mester, a segéd meg az inas? Szorgalmasan. Ez határozó.) Hogyan írjuk a *többtagú* alanyt? (A tagok után vesszőt írunk, de a meg elé nem teszünk vesszőt.) — Folytassa N.! (Asztalt, széket, szekrényt készítenek. Mit állítunk? Készítenek. Ez az állítmány. Kik készítenek? A mester, a segéd meg az inas. Ez az alany. Az alanyt *kihagytuk* a mondatból, mert az előbbi mondatból tudjuk, kiktől van szó. Mit készítenek? Asztalt, széket, szekrényt. Ez a tárgy. A tárgy itt háromtagú. Mindegyik után vesszőt írunk.) — Tovább K.! (Gyalúval, fűrészrel vagy vésővel dolgoznak. Mit állítunk? Dolgoznak. Ez az állítmány. Kik dolgoznak? A mester, a segéd és az inas. Ez a többtagú alany. Kihagytuk, mert az előbbi mondatból tudjuk, hogy róluk van szó. Mivel dolgoznak? Gyalúval, fűrészrel vagy vésővel. Ez háromtagú határozó. Vesszőt írunk utánuk, de a *vagy* előtt nem szabad vesszőt használni.) — Az utolsó mondatról beszéljen F.! (A becsületes és szorgalmas iparost pártolják. Mit állítunk? Pártolják. Ez az állítmány. Kik pártolják? Az emberek. Ez az alany, de kihagytuk, mert úgyis tudjuk, hogy az emberekről van szó. Kit pártolnak? Az iparost. Ez a tárgy. Milyen iparost pártolnak? A becsületes és szorgalmas iparost. Itt kéttagú jelző van. Vonást nem használhattunk, mert *és* van a két jelző közt.)

2. A nyelvtani szabály megállapítása.

Most állapítsuk meg, hogy milyen érdekességeket fedeztünk fel fogalmazványunkban! Beszéljen G.! (Vannak benne olyan

mondatok, melyekből hiányoznak bizonyos mondatrészek, s ezeket azért lehetett kihagyni, mert úgyis odaértjük őket; viszont vannak benne olyan mondatok, melyekben bizonyos mondatrészek több tagból állanak.) Milyen nevet adhatunk azoknak a mondatoknak, melyekből *kihagytuk* egyik-másik mondatrészt? H.! (Kihagyásos mondat.) [A fogalmazvány élére írjuk.] Jegyezzük meg jól, hogy az állítmányt és az alanyt, vagy mind a kettőt szoktuk kihagyni, más mondatrészt csak kivételes esetekben, ezért nem is vesszük figyelembe. Mi tehát a kihagyásos mondat, L.? (Oly mondat, melyből vagy az állítmány vagy az alany, vagy mind a kettő hiányzik, mert úgyis odaértjük őket.) [Több tanulóval megisméltetjük.] Most felolvasom a fogalmazványt úgy, hogy a kihagyott mondatrészeket is mondom. Figyeljétek meg jól!

Én jó reggelt kívánok. Adjon Isten jó reggelt! Az asztalos gyalul, fűrészrel és vés. A mester, a segéd meg az inas szorgalmasan dolgozik. A mester, a segéd meg az inas asztalt, széket, szekrényt készítenek. A mester, a segéd meg az inas gyalúval, fűrészrel vagy vésővel dolgozik. A becsületes és szorgalmas iparost pártolják az emberek.

Jól hangzott, K.? (Rosszul, csúnyán hangzott, mert fölösleges ismétlés volt benne.) Miért van tehát szükségünk kihagyásos mondatokra, B.? (Hogy beszédünkben és írásunkban elkerülhessük a fölösleges ismétlést.) [A tanulók már jól ismerik ezt a követelményt a közös fogalmazásokból és a fogalmazványok megbeszéléséből.]

Melyik mondatrész lehet többtagú? (Mind.) Hogyan nevezhetjük az ilyen mondatot? Z.! (Többtagú mondatrészes mondat.) [A fogalmazvány élére írjuk.] Mi a többtagú mondatrészrel bíró mondat, D.? (Oly mondat, melyben valamely mondatrész több tagból áll.) [Több tanulóval megisméltetjük.] Hogyan írjuk a többtagú mondatrészeket, F.? (A többtagú mondatrészek közé vesszőt írunk, de az *és, meg, vagy* kötőszók elé nem kell vessző.) [Többen megisméltelik.] Mikor írunk eléjük vesszőt, N.? (Mikor mondatokat kapcsolnak össze.)

3. Begyakorlás.

Mondatok kihagyásos mondatokat! (—) Halljunk néhány többtagú mondatrészes mondatot! (—) [A jelentkező tanulók szerepelnek. A hibás példákat a tanulókkal javíttatjuk.]

V. Összefoglalás.

Mivel ismerkedtünk meg a mai órán, G.? (—) Mit tanultunk a kihagyásos mondatról, P.? (—) Mit kell tudnunk a többtagú mondatrészes mondatról, H.? (—)

A tábla képe a következő:

A kihagyásos mondat.

A többtagú mondatrészes mondat.

!Jó reggelt √.
Adjon Isten √! } Kihagyás.

Az asztalos gyalul, fűrészel és vés.

A mester, a segéd meg az inas szorgalmasan dolgozik.

√ Asztalt, széket, szekrényt készítenek.

√ Gyaluval, fűrészsel vagy vésővel dolgoznak.

A becsületes és szorgalmas iparost pártolják.

Többtagú
mondatrészes.

A házi írásbeli feladat címe: *A mi tantermünk*; vagy: *Az én tolltartóm*. Mindkét feladat alkalmas sok többtagú mondatrészes mondat írására. A többtagú mondatrészeket húzzátok alá!

Szántó Lőrinc.

Német nyelv.

Tavaszi séta a német nyelv gyakorlására.

(II. fiúosztály).

Mielőtt a címben megjelölt séta leírásához fognék, legyen szabad egynéhány gondolattal rávilágítanom arra az elvi hátterre, melyből ez a téma megszületett. A német nyelv gyakorlása céljából rendezett séta nem olyan lehetetlen dolog, amint az az első pillanatban látszik. Sőt, egy bizonyos tárgykörben mozgó beszédgyakorlás lefolytatására kitűnőbb alkalmat és kedvezőbb helyzetet el sem lehet képzelni, mint az előttünk zajló /mindennapi élet szokszínű, tarka képét, melyből azt ragadjuk ki, ami tanulmányainkkal s választott tárgyunkkal éppen összhangban van. Ilyen életből vett, s helyszíni megbeszélésekre alkalmas tárgyköröket minden osztály nyelvi anyagában elegendő számban találunk, úgyhogy minden osztályban rendezhetünk évente egy-két ilyen beszélgető sétát. Az ilyen rövid, egyórás séták rendezésének didaktikai megokolására négy elvet hozok fel: a gyakorlatiasságot, az öntevékenységet, a szociális együttműködést és a változatosságot. Hadd vegyem ezeket sorra: 1. A gyakorlatiasságra való nevelés a polgári iskola munkájának alapvető vonása, s ez alól a német nyelvi tanulás sem vonhatja ki magát. Sőt, amikor a polgári iskolában német nyelvet tanítunk, azt azzal a céllal tesszük, hogy a gyermek nyelvkészségét négy éven át odáig fejlesszük, hogy a negyedik év végé-